

Tiltak i Norge for kontroll av næringsmidler og for begrensning av skadevirkninger²² etter Tsjernobyl

Atle Ørbeck-Sørheim

Norge. Helsedirektoratet, Seksjon for næringsmidler og ernæring

Det norske Helsedirektoratet hadde et koordineringsansvar for de tiltak som ble iverksatt for kontroll av næringsmidler og for begrensning av skadevirkninger etter Tsjernobyl-ulykken. Etter råd fra hele vår ekspertise, gikk vi ut med informasjon om at ulykken ikke representerte noen akutt helsefare. Dette gjorde man for å avdempe eventuell engstelse i befolkningen. På den annen side iverksatte vi endel tiltak ut fra det råd at man måtte søke å redusere strålebelastningen totalt sett. For å forklare denne, tilsynelatende, motsetning oppsto det et øyeblikkelig informasjonsbehov som vi hverken hadde kapasitet til eller var forberedt på å møte.

I tillegg hadde vi svært dårlig beredskap på målesiden. I Sverige og Finland hadde man bygget opp en slik beredskap p.g.a. kjernekraftverkene, mens kjernekraftverk ikke står på dagsordenen i Norge. Etter Prøvestansavtalen (1963) hadde vi bygget ned hele vår måleberedskap.

Fordi det nå var et behov for en forholdsvis rask kartlegging av strålings situasjonen i hele landet, måtte vi støtte oss på ekspertise utenfor helsesektoren og dette forsterket informasjonsproblemet, siden resultatene derfra ikke var justert i tråd med de som utgikk fra helsemyndighetene. Det kunne se ut som om resultatene sprikte, noe som ikke var reelt. Media var gode å ha til å spre informasjon, men det er også lov

til å si at disse i stor grad ønsket å fokusere på problemer som vi ikke anså for særlig sentrale, f.eks. kompetansespørsmål. De lot også til å ville dramatisere ulikhetene i de nordiske tiltakene.

Med hjemmel i lovgivning om næringsmidler og kjøttkontroll tok vi fatt på arbeidet med å utarbeide tiltak. Vi sto overfor import av grønnsaker og vi skulle eksportere fisk og vi hadde en viss omsetning av matvarer som var i søkelyset, først og fremst melk og melkeprodukter. Eventuelle tiltak ble da drøftet med den ekspertise vi hadde, og da særlig i Statens Institutt for Strålehygiene og våre kolleger i Norden. Vi la oss først på den svenske grenseverdi på 300 Bq for ¹³⁷Cs, men vi var også opptatt av den diskusjon som pågikk ellers i Europa, der det var stor spredning av tiltaksgrensene. Vi måtte også forholde oss til reinen, som allerede lå med bequerel-verdier på 300 - 400 og som skrev seg fra nedfallet i 60-årene. Etter et nordisk fellesmøte i Uppsala 18. juni, ble vi enige om å anbefale våre myndigheter å harmonisere tiltakene og at det skulle være 600 Bq for begge Cesium-isotoper sammenlagt i alle basismatvarer med unntak av melk og barnemat, som burde settes på 370 Bq. Den eneste internasjonale rekommendasjon vi da hadde var fra det internasjonale strålebeskyttelsesforbundet som hadde gått ut med 5 milliSievert (mSv) som topp for første års dose, mens de senere års belastning ikke burde overstige 1 mSv.

Vi gjorde så en rekke målinger på melk og melkeprodukter, frukt og bær, grønnsaker, ferskvannsfisk og annen fisk, rein- og sauekjøtt, vilt og annet kjøtt samt morsmelk og vann. Våre tiltak etter dette kan skisseres slik:

Tidlig nedla vi et omsetningsforbud for salat fra Frosta i Sør-Trøndelag, et område med over 600 Bq. Dette tiltaket ble av enkelte karakterisert som overdramatisk, men det var basert på vår holdning til at befolkningen skulle være trygg på at alle matvarer i omsetning skulle ligge under de fastsatte tiltaksgrenser. Senere måtte vi ut med et omsetningsforbud for ferskvannsfisk i mange områder. Derimot hadde vi ingen problemer når det gjaldt saltvannsfisk eller oppdrettsfisk. Vårt forbud på ferskvannsfisk har skapt endel problemer på det internasjonale marked, der fisk er fisk, slik at norske eksportører av saltvannsfisk og oppdrettsfisk fikk merke visse problemer som, heldigvis, var av forbigående karakter.

Tiltakene på melkeprodukter er lette å kontrollere i Norge p.g.a. meieribrukets monopolstilling. Vi har der ikke hatt behov for å gå ut med omsetningsforbud, idet produktene automatisk ble trukket ut der man nærmet seg tiltaksgrensen.

Videre har vi gått ut med kostholdsanbefalinger for utsatte grupper (reinnæring, jegere, fiskere etc.) som har et større inntak av belastede matvarer som ikke er i omsetning eller under vanlig kontroll.

Norge har en betydelig produksjon av fårekjøtt. I visse strøk av Sør-Norge fant vi store strålingskonsentrasjoner i sau som beitet i utsatte områder. På basis av dette, og våre tiltaksgrenser, har vi inndelt landet i ulike soner for omsetning av fårekjøtt, der områder med gjennomsnittsverdier under 600 Bq er «frisoner» og områder med gjennomsnittsverdier over 2000 Bq er «forbuds-soner». De mellomliggende områder er såkalte «tiltakssoner», der man ved forskjellige tiltak prøver å presse verdiene ned under 600 Bq. Disse tiltak vil behandles nærmere av Knut Hove. På samme måte har vi også en soneinndeling for rein basert på gjennomsnittsverdier innen de forskjellige områder.

Til slutt vil jeg omtale hvordan kostholdsvaner innvirker på strålingsbelastningen. En gjennomsnitt nordmann har et årlig konsum på 200 kg i matvareområdet korn, ris, poteter og sukker, 125 kg grønnsaker, frukt og bær, vel 50 kg kjøtt, hvorav 0,6 kg reinkjøtt og 6 kg fårekjøtt. Dertil kommer fisk, egg, melk og melkeprodukter.

Benytter vi de gjennomsnittsverdier vi hadde ca. 15. september i år og summerer opp, så kommer vi til en årsbelastning på godt og vel 40 000 Bq, altså godt under 1 mSv årlig.

Visse grupper, f.eks. fjellbonden eller fiskeren eller andre som henter mye av sine matvarer utenfor butikken og konsumerer større mengder ferskvannsfisk eller vilt, kan komme opp i et inntak på nærmere 300 000 Bq. Antar vi at slike grupper har et konsum av 10 kg ferskvannsfisk og 10 kg reinkjøtt eller vilt å 10 000 Bq/kg samt 10 kg sauekjøtt å 2000 Bq, så bør disse få visse kostholdsråd for å holde seg under den anbefalte grense på 5 mSv.

Angående tiltaksgrenser, så har jeg synspunkter, men venter med disse til paneldebatten.